

Årbok 2002

Forord	Ole Chr. Iversen Øivind Kristiansen	5	
Historielagene presenterer seg	Ellen Zirr Brox Asbjørn Vikhammer Per Werenskiold	8	Presentasjon av Historielaget Hommelviks Venner, Malvik Historielag og Mostadmark Jernverks Venner
I jula	Olaf Evenshaug	12	Erindringer fra julefeiring i gamle dager
Saltvegin	Sivert Buaas	23	Historie om salteksport til Sverige gjennom Tydal
Auntrøa, en husmannsplass	Berit Vikhammer	27	Historikk fra plassen Auntrøa, som var husmannsplass under gården Aune
Muntre historier om Ola Moe	Björg Hernes	33	Historier om Ola Moe fra Vasseljmoen, fortalt av Reidar Malvik
Gruver og Skjerp ved Svetjønna	Gisle Rø og Nils bakmark	35	Beskrivelse av gruver ved Svetjønna som ble drevet også etter at Mostadmark Jernverk var nedlagt
Tyskerne kommer til Malvik	Leif Fredriksen	39	Erindringer og fortellinger fra Malvik under okkupasjonsårene 1940 - 1945
Tømmerfløting i Homla	Henrik Sneisen	54	Litt historikk rundt tømmerfløtinga som foregikk i Homlavassdraget i tida fram til 1960
Historier om gjerder i Malvik	Arnfinn Vikhammermo	60	Historikk omkring gjerdeskikker i Malvik
Frelsesarmeen i Hommelvik	Tor Haldberg	65	Historikk rundt Frelsesarmeens forening i Hommelvik
Hommelvik og Mostadmarken Jordegods	Sivert Buaas	70	Historikk rund jordeiendommen som omfattet store deler av Hommelvik, og omtrent hele Mostadmark. Det som er igjen idag eies av Meraker Brug.
På skoleskitur	Kjell Bonaunet	79	Fortelling om en skoleskitur til Storlien i 1952
Malvik Sykepleieforening	Björg Hernes	81	Om Malviks sykepleieforeninger og opptakten til den hjemmesykepleien vi har idag.
Gamle Malvig Sav	Odd Bjørkli	85	Historien om ei oppgangssag som lå inne i dalen sør for Hønstad og var i drift fra før 1600 til ca. 1750
Reidar Malvik forteller	Björg Hernes	91	Fortellinger fra gamle dager om julevask, skirenn, familieliv, skyting, jakt, travkjøring og amerikaturer
Haset Søndre og husmannsplassen Hasetgjerdet	Björg Hernes	95	Reidar malvik forteller om gården sin og andre bruk i nabolaget
Grensetvist mellom Mostinger og Selbygger	Jacob Hulaas	97	Fortelling om en grensetvist mellom Mostadmark og Selbustrand i 1888.

Saltvegin

Av Sivert Buaas

Krig og ufred har til alle tider vært et hinder og ulempe for ferdsel og handel over landegrensene. Tilførselen av livsviktige varer blir stoppet av fienden. På slutten av 1700-tallet og første halvdel 1800-tallet var Sverige i krig med Danmark og England, Svenskekysten var blokkert for handelsskip. Importen av blant annet salt var meget vanskelig. Salt har alltid vært nødvendig i vår husholdning.

Historien forteller at tilgangen på salt var nødvendig for menneskeettens utbredelse i verden. Transporten av salt foregikk over hav og land. På kamelryggen gjennom Sahara, og på lange veistrekninger over land både i Europa og Asia. Slike veistrekninger ble benevnt som Via Salaria - saltveien. Saltet var så verdifullt at små saltterninger også i enkelte områder ble brukt som skillemynt. Ordet salær kommer av salt som betalingsmiddel for spesielle tjenester. Godtgjørelsen i dag til advokattjenester benevnes gjerne fortsatt som salær.

Salt var jo helt nødvendig for å bevare blant annet kjøtt og fisk. Prisen på salt var skyhøy sammenlignet med andre matvarer. I en bok utgitt av Ljusnedals- og Bruksvallarnas Byalag i Härjedalen i 1987 er prisen på salt i 1686 oppgitt til 24 daler pr. pund. Til sammenligning var prisen på kjøtt 3 1/2 daler og ost 2 daler pr. pund. For å sammenligne matvareprisene og arbeidsinntekter kan nevnes at arbeidslønnen for en sprengningsbas i gruvene lå på 23-24 daler pr. måned.

Etter mål og vekt i gammel tid var en våg lik 3 pund. Tre pund veide 18,5 kg. Et pund veide da 6,1 kg. Etter en kurs på kr 4,00 pr. daler, kostet et pund salt ved Ljusnedal jernverk i 1686 kr 96,- pr. pund, eller kr 15,74 pr. kg. Vi kan anta at prisnivået ikke forandret seg noe vesentlig så lenge saltet var en mangelvare også på 1700 -1800-tallet.

I Trøndelag ble det kokt salt. Sjøvatn ble fylt i store jernfat som stod over faste oppbygde ildsteder med overbygde skråtak. Disse saltkokeriene stod helt nede ved sjøkanten. Gerhard Schønning skriver i 1775 at det ble brent 8-900 tønner salt årlig i Fosen prestegjeld. Det

gikk med hele 3 favner ved for å dampe inn en tønne salt på 140 kilo. Av sjøvann gikk det med 42(X) liter. Sjøvann var det nok av.

Verre var det med kystskogen. Til koking av 8-900 kg ble det etter disse tallene brukt ca. 3.8(X) kubikkmeter tømmer. Det var ikke for hvem som helst å drive saltkoking. Grunneierne hadde klare bestemmelser for dette. De som kokte salt måtte i mange tilfeller betale tiende av saltutbytte. Det vil si 10 prosent av brutto.

Da tilgangen på salt var langt bedre i Trondheim og prisene langt rimeligere enn på svenskesiden av grensen, var det enkelte som sporet opp denne muligheten til å tjene penger ved å handle salt og drive byttehandel med svenskene. Vikengårdene i Mostadmark har gjennom tidene vært kjent som overnattingskvarter for trafikken i denne veileden mot øst. Det er derfor lett å tenke seg at folkene på gården fikk god kontakt med de svenske «fórbøndene» - handelsbønder - og at det derfor var forholdsvis lett å få kontrakt til og komme med i denne trafikken og ferdselen inn i Sverige. leilendinger under Hommelvik og Mostadmarken Jordegods og Mostadmarken jernverk var det nok ikke enkelt å organisere denne transporten, da leilendingene også var pålagt pliktkjøring av både malm og trekull til jernverket gjennom sine leilendingskontrakter. På en eller annen måte hadde de nok klart å takle dette problemet.

Det er naturlig nok lite å finne av skriftlige kilder til denne trafikken fra Mostadmark. Dette var ingen offisiell transport, men muntlige overføringer eksisterer, og gjennom så få generasjoner er ikke de mindre pålitelige.

Når jeg husker historiene om svenskehandelen ekstra godt, skyldes det historier Anders P. Buaas, født 1872, fortalte. Folk merket seg alltid spesielle episoder som ble husket:

På en tilbaketur fra Ljungdalen ble kjørerne i et følge utsatt for snøstorm oppe i Skardøra like etter at de har passert grensen på vei nedover til Stugudalen. Dette er en ekstrem værhard strekning. De måtte stoppe og søke dekning for uværet. En ung gutt, - en «stakkailung», ble redd og

satt og sutret. Han trøstet seg med at: «Når det først e så gæli at vi ska gå ivei så e æ no gla for at vi e kommi te Norge».

Gamle folk kunne fortelle at leilendinger i Mostadmark drev hestetransport i forbindelse med Mostadmark jernverk, men også fra Trondheim til Ljungdalen i Härjedalen. Dette foregikk i slutten av 1700-tallet og i av 1800-tallet. Svenske lokalhistorikere kan berette at når Ljungdalen ble valgt i steden for å kjøre under tregrensen om Brekken og til Funäsdalen kom det av at det var tollkontroll i Funesdalen. «Tullstugan» i Funesdalen er for øvrig bevart på Funesdalen fjellmuseum, (Et besøk på Funäsdalen fjellmuseum anbefales).

Selve veileden mellom Trondheim og Ljungdalen er grei nok. Å kjøre til Trondheim for å kjøpe salt og sild, kjøre tilbake til Mostadmarka, og senere ruste seg ut for en tur til Ljungdalen ble sikkert ikke sett på som noen dramatisk utferd. Transporten foregikk på etterjulsvinteren og ut over våren så lenge vinterføret holdt. Strekningen Trondheim - Mostadmark var en vanlig dagsetappe.

Ola Stugudal har i en artikkel i en tidligere årbok for Trondheim Turistforening beskrevet utrustningen som skulle til for disse handelsreisene over fjellene. Han hadde selv vært med på handelsturer til Ljungdalen i unge år. Det er her snakk om vinterreiser. Det ble brukt en langslede. Mostingene brukte Selbuslåe», Den var god i snøen. Riktig laget slapp den løssnøen ut bak slik at hesten ble spart for å dra på snøklabb under sleden. Utrustningen ellers bestod av en stor vidjemeis fullpakket med spesielt godt høy for hver enkelt hest. Spesielt godt høy ble lagt tilside på stallammen og brukt til langkjøring (datidens høyoktan?). Vidjemeis for hestefór finnes i samlingene på bygdemuseet i Selbu. De hadde to gong truger, (d.v.s. åtte truger til hver hest). En hank med nestinger som bindinger både til kjøreredskap og til trugene. Trugene var like viktige i fjellet som livbåter til sjøs. Snøskufle, øks, vassbøtte, hammer, tang, hestekosøm, og reip var obligatorisk utstyr.

Ytterklærne besto av skinnbukse, skinnlue, våtter og pelsfrakk. Før fyrstikkenes tid var «eldørpungen» som inneholdt stål, flint og knusk, et viktig utstyr i utrustningen. Ombytte av klær var vel aktuelt. Klærne

som da bestod stort sett av skinn og ull isolerte godt mot kulde selv om de var våte. Stort sett ble nok klærne tørket på kroppen. De samme klærne satt nok på kroppen både natt og dag under hele turen.

Matbomma inneholdt smør, gammelost, spekekjøtt, flatbrød, i mange tilfeller tilsatt furubark, surmyssmørst til å lage myssmørdrikke av under rastene og i fjellstuguene. Kaffen var vel enda ikke med på turene, men myssmørdrikken var nok mer nærende og tørstslukkende drikke enn kaffen. Det kunne nok hende at matbommas innhold ikke alltid sto i rimelig forhold til reisens varighet og da kom et godt forhold og gjestfriheten til folk langs leden godt med.

Vinterveileden fulgte stort sett sommerleden i store trekk. Frosne elver, sjøer og vatn ble nok brukt hvis det ga en lettere og kortere vei. Gamle folk i Tydalen benevnte veien fra Stugudalen og opp gjennom Skardøra for «Saltvegin».

Denne salttransporten var nok meget beskjeden i forhold til de hestetransportene av kvernstein, trekull og malm som foregikk i denne tida. De som drev denne trafikken satset på hardføre og kraftige hester. Det vanlige var å bruke grahester. Lass-størrelsen er oppgitt til ca. 400 kg.

Vi har kanskje vanskelig for å forestille oss mengden av den lastetransporten som ble utført med hest på vinterføre over så lange avstander det her er snakk om, men det eksisterer tall nok for alle vareslag slik at det går nok an så omtrentlig å beregne antall lass i alle retninger og på de fleste kjørestrekningene, men det fører for langt i denne sammenheng. Men når det gjelder salttransporten til Ljungdalen ser det ut til at den var ganske lønnsom. Flere av leilendingen greide faktisk å kjøpe egne gårdsbruk og ble selveiere med for det meste av den inntekten de tok på denne handelsvirksomheten Denne trafikken foregikk på den tiden som ble kalt Trondheims gullalder, fra 1760 til 1860. Pelsverket som ble byttet i sild og salt i Ljungdalen ble nok godt betalt av de rike embetsmenn og rike handelshus i Trondheim. De skulle nok ha kjørepelser for sine kjøreturer ut til sine eiendommer i distriktet, og ikke minst utruste sine fine gjester til kanefart, fest og luksus til sine

landsteder, Forskjellen i levevilkårene mellom de rike i byen og landdistriktene var nok skrikende stor.

Tungtransporten fra kvernfjellet, transport av ferdige kvernsteiner, transport av kull, tømmer og malm til og fra grubene med hest, var nok just ingen kanefart. Innholdet i matbomma kunne vel heller ikke sammenlignes.

Kilder:

«Torpare och bruksfolk». Utgitt av Ljusnedal og Bruksvallamas Byalag, Funäsdalen.

«Romboleden från Malaren til Nidaros» red. Ellen Zirr Brox

Veterinær Anna Pojkas, Tennes «Bygdefortelling Opptegnelser fra Tydalen Annex til Selbu ved Ole Stuevold Hansen, avskrift Johanna Østby.

«Selbu-målet, Ord og uttrykk» Ingulv Røset- Aschehougs Norges historie, bind 6.

Muntre historier om Ola Mo

FORTALT TIL BJØRG HERNES AV REIDAR MALVIK (HASET)

Mora hans Ola Mo holdt på å vaske til helga en dag, og da fant hun så mange tomflasker. - Æ begrip da itj kor dæm kjæm ifra aill de derre tomflaskan? - Nei, det begrip itj æ heiller, sa'n Ola Mo, for æ har nå ailler kjøpt nå tomflaska. Han var glad i øl han, sjø.

Så måtte Ola Mo på sykehuset en gang. Ja, ikke bare en gang, han var der mange ganger. Han måtte inn på røntgen for å ta bilde for å finne ut hva som feilte. Da han akkurat var kommet inn, ble sykepleiersken i all hast budsendt til operasjonsstua, det var kommet inn en pasient som krevde øyeblikkelig hjelp etter en ulykke. Så hun måtte bare springe i fra han Ola Mo. Resultatet var at han ble avglemt, og han ble der sittende. Langt om lenge kom en annen sykepleierske forbi. Hun så på Ola Mo, og sa «Nei men, Herre Gud, sett du her du da?» «Nei, det her e 'n Ola Mo, det.» De fant etter hvert ut hva som feilte han, og han skulle opereres. Først måtte de sette klyster for å tømme magen. Han hadde vært i Amerika en tur også, han Ola, og der hadde han kjøpt seg ei underbukse av den sorten som hadde en klaff bak som kunne kneppes opp i nødvendige ærend. Den her underbuksa hadde han på seg den dagen når var på sykehuset. Da sykepleiersken holdt på å sette dette klysteret, sa hun. «Har du vært i Amerika og du, Mo?» «Ja, æ har da det, men kan du virkelig sjå det baki der?»

Ola Mo kjørte som oftest med tospann, og store hester hadde han også. Så skulle han på ferie en sommer, og fikk med seg en nabokar. Begge var glade i øl, så de satt og drakk litt. Etterpå kjørte de gjennom byen. Der var det ei avis som ble oppmerksom på ekvipasjen, og de ble stoppet for å intervjues. - Men koffer kjøre du med to hesta? undret journalisten. - Ja, æ har no itj fler, sa'n Ola Mo.

Ei gammel tante av Ola Mo, som bodde i Hommelvik, var død, og Ola måtte være med i begravelsen. Utstyrt med krans kjørte han med hest inn til Hommelvik. Der satte han fra seg hesten hos en kar som hadde stallplass. En nabokar, som kjente Ola godt, ba han hjem til seg, da det var god tid til begravelsen skulle ta til. Det ble noen drammer å få der i huset, for det var de glade i begge to. Dermed gikk det sånn at Ola glemte hele begravelsen, og han ble sittende der og drikke til begravelsen var over. Da syntes han ikke at han kunne dra bort på kirkegården, så han måtte bare kjøre hjem igjen. Da han kom ut til Blåhammeren i Rota, kasta han kransen utover sjøen, med følgende hilsen «Farvel da, kjære tante!»

Det var flere episoder om han Ola Mo, da han var i Amerika. Han arbeidet på flere anlegg borti der, og der kom han jo i kontakt med flere nasjonaliteter. Deriblant også noen irlendere, og de var ikke akkurat holdt for å være mors beste barn. Lusete var de gjerne også. Dette var smittsomt, og Ola hadde vært i byen og kjøpt seg nye klær for å bli kvitt lusa. Irlenderen hengte imidlertid klærne sine utenpå Ols nyklær, på samme knaggen. Men da vart det slåssing ja, sa'n Ola Mo, - og det te gangs å, for einten så vart'n oppsagt, eller så slo æ i hjæl'n, - for æ såg itj att'n nå mer.

Så var det på den tida folk drev og la inn strøm i husene sine. Det var rundt 1920. En av Reidar Haset's naboer torde ikke legge inn lys i huset sitt, for de var redde for alle disse ledningene langs husene. De var litt attafor der. De mente det kunne bli brann. Da sa han Ola Mo: «Det må nå bli langsamt for dæm å vårrå igjæn alein, når det har brinni hos aill de ainneran.»

Ola Mo fikk postbudet til å komme helt hjem til seg. Dermed måtte han sette opp postkasse. En gammel elektrisk komfyr fikk gjøre nytten, og den satte han opp ved veien som postkasse. - Når det kjæm verdipost lyse det rødt i pæra på komfyren, sa'n Ola Mo.

Under krigen måtte Ola Mo, som så mange andre, levere en hest til tyskerne. Den skulle leveres på Kongsgården, så Ola red ned til byen. Da han kom til Kongsgården, og gikk av hesten, bar han seg for at han hadde så vondt i fotan, «for han hadde gått med en hest mellom fotan heile Strinda nedover».

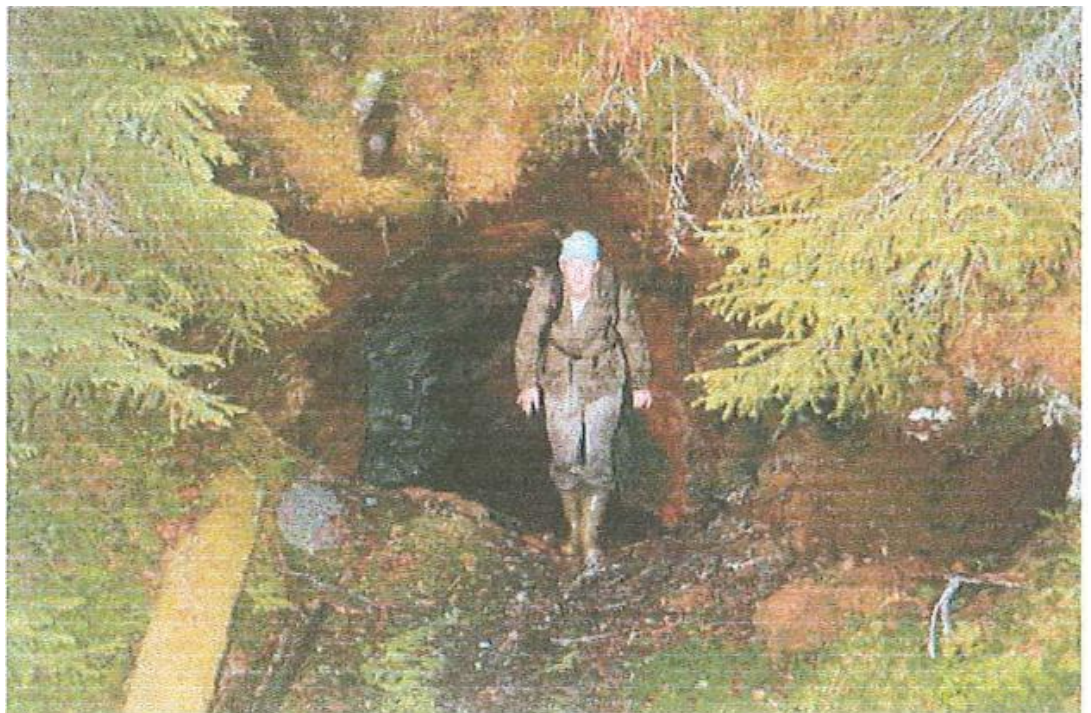
Gruver og Skjerp ved Svetjønna

Av Gisle Rø og Nils Bakmark

Helt siden 1994-95 har Mostadmark Jernverks Venner med Nils Bakmark i spissen kartlagt gruver og andre kulturminner i Malvik og i de tilgrensende kommunene, Trondheim, Selbu og Stjørdal. En av de mest interessante gruvene som er undersøkt og kartlagt ligger ved Svetjønna, ei lita tjørn like nordvest for Solemstjønna i Mostadmark. Meraker Brug A/S er grunneier.

Berggrunnen (Størenggruppen) består av grønnsteiner og grønnskiifer som er omkrystallisert basaltlava. Basaltlavaen var en del av havbunnen i det såkalte Lapetushavet som var ferdigdannet for ca. 480 mill. år tilbake i tid. I gruveområdet finner vi også ei linse av en lys bergart som kalles trondhemitt. Den ble dannet omtrent samtidig med havbunnen i Lapetushavet.

Malmene ved Svetjønna ble utfelt på havbunnen fra varme mineralrike vannstråler som trengte opp gjennom sprekker i havbunnen. Slik

malmdannelse Bård Nonstad ved åpningen til den ca. 20 m lange gruvegangen foregår også

flere steder på jorda i dag. Malmene i Størenggruppen består i hovedsak av jern, svovel og litt kobber.

Størst aktivitet har vi hatt like øst for Svetjønna hvor det mot nordøst ligger 5 små skjerp og hvor det i sørøst er laget en 20 m lang gruvegang (stoll) inn i fjellet. Ca. 4 m inn i stollen er det drevet ned en nesten

loddrett synk. Her kan en se flekkvis forekomster av svovel- og kobberkis. I tillegg til dette er det kartlagt 3-4 små skjerp i ulik avstand fra tjønna, se oversiktskartet. Et av skjerpene, det sørligste, inneholder nesten bare jernmalm (magnetitt). Fra Svetjønna er det gravd ei dreneringsgrøft mot øst. Hensikten med denne grøfta må være å drenere bort vann fra tjønna eller å senke vannstanden i myrområdet øst for tjønna slik at det blir lettere å bevege seg tørrskodd i området.

En av de første som interesserte seg for malmene i Mostadmark, spesielt kobbermalm, var Laurits Bastiansen Stabel. Han var i perioden 1633-1645 fogd i Stjørdal og drev bl. a. med prospektering i Stjørdal, Selbu, Malvik og Meråker. En del av kisforekomstene i Mostadmark og Vennafjellet kan ha blitt oppdaget i hans tid. 19. mars 1650 fikk Stabel tillatelse (privilegium) til å bygge et kobberverk i Mostadmark med to mils sirkumferens. Hans registreringer av kobberforekomster dannet med stor sannsynlighet grunnlaget for oppstarten av Ulriksdal kobberverk og smeltehytta ved Hyttfossen i Klæbu, ca. 1670-72. Trekol og bergsved ble bl.a. levert til smeltehytta i Klæbu av bønder i Selbu. Stabel eide Hommelvikgodset og store deler av Mostadmark tilhørte denne gården på 1600-tallet. I privilegiebrevet kan viles at han hadde funnet kobbererts på sin odelsgrunn og der omkring.

Vi vet ikke i dag om det ble startet smelting av kobber i Mostadmark, eller om det ble gruvedrift på kobbermalm på 1600-tallet.

Malmforekomstene i Størenggruppen er små og langt fra lønnsomme i dag. På 1600-tallet var det derfor nødvendig å samle sammen malm fra flere forekomster før en startet smelting som kanskje pågikk bare et par måneder hvert år. Vi har ikke god nok kjennskap til den aktiviteten som var i Mostadmark da planene om kobbersmelting var aktuell. Nærmere undersøkelser av forekomstene ved Svetjønna og andre kobberforekomster med hensyn på fyrsetting, kan gi oss en pekepinn om det var malmbryting på kobber i perioden før jernverksdriften tok til seinere i 1650-årene. Akeologiske utgravinger sommeren 2001 ved den eldste masovnruienen til Mostadmark jernverk, har så langt ikke avdekket kobberslagg.

Vi har noe kjennskap til de som arbeidet ved Svegruvene/Svea/Sandsve på 1800-tallet og opp til vår tid.

Thorvald Venn som bodde i Mostadmark har i et lydbåndintervju fortalt følgende historie som utspant seg på "Svea" til sønnen Ola T. Venn: "En gang holdt det på å bli en ulykke. På "Svea" var det en stiger som hette Olsen. Han var omtrent 60 år og kom nordfra. Han hadde vært arbeidsløs og hadde oppholdt seg i Mostadmark i lengre tid. [Stiger Olsen døde i 1923. Han bodde på Viken Nedre og ble gravlagt på kirkegården i Hommelvik. Grava er slettet i dag.

Det var en kanal som gikk innover i fjellet der som ble tatt opp. Det måtte være i 1870-åra de først hadde sprengt der. Den gangen ventet de å finne kobberkis. I enden av tunnelen var det en synk på et par meter. Den skulle vi tømme for vann. Dette

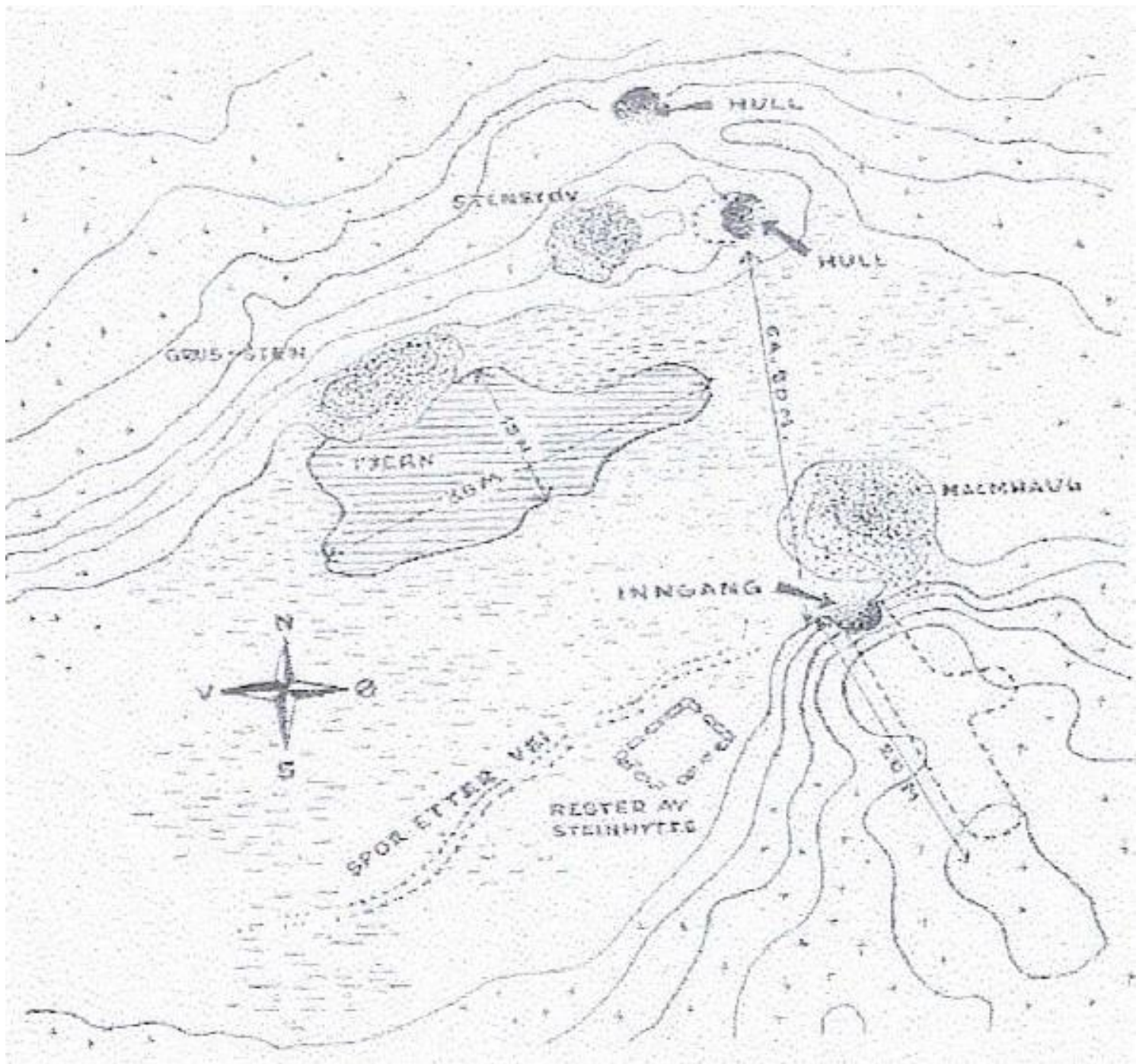
Svetjønna sett mot øst. Gruveområdet ligger i bakkant av tjønna, hvor vi så vidt skimter en bergtipp

var et arbeid som to-tre mann holdt på med i flere dager. Vi måtte bære vannet et stykke i bølter.. Da vi var ferdige, gikk stiger Olsen ned i synken for å finne malmåra. Han laget et hull og gjorde klart for sprengning. Etter ladning tente han på lunta. Så begynte han å lure på hvorledes han skulle komme seg opp. Jeg tilbød han hjelp, men han mente at han skulle klare seg sjøl. Han hadde ei lykt i den ene handa, ei oljelampe med glassruter.

Jeg og en til sto oppå kanten. Vi ventet litt, men til slutt sa vi at han måtte komme seg opp før det smalt. Det er god tid, sa han, lunta er lang. Han sto fremdeles der uten å gjøre noe som helst. Nei, nå må du ha deg opp, sa jeg, det smeller vel snart? Det ble nå litt rørelse i han da, men der han hadde tenkt å klatre opp, raste det ut. Lykta slokna, og det ble mørkt.

Jeg så ut mot skråninga, det var mye kis jord og stein fra gruva på kanten. Løsmassene hadde ligget der lenge, kanskje i mer enn 100 år.

Det var ikke mye å ta tak i. Han ble litt urolig, så jeg ropte til han at han måtte klatre opp så mye at jeg kunne ta tak i handa hans. Det ville han ikke vite noe av, Vi blir vel liggende nedi der begge to, mente han. Nei, han måtte bare komme, så skulle vi prøve i alle fall. Jeg tok tak i handa hans og dro han opp. Etter at han var kommet opp, gikk han rundt og skjelte en stund på de andre som hadde gått i dekning. Så kom vi oss i dekning sjøl idet det smalt. Etterpå da han hadde roet seg ned, innrømmet han at det hadde begynt å bli knapt med tid.

Skisse som er gjengitt i Malvik bygdebok, originaltegning: Iver Grindbakk.

Det ble ikke transportert vekk så mye malm fra "Svea". Det ble heller ikke skutt ut så mye malm. Vi drev mest med prøveskjerping på kobberkis.

I 1870-åra var det et tysk-fransk selskap som drev der. Men det ble krig og folka reiste hjem. De ble visstnok ble det fortalt. Det var i alle fall ingen som kom tilbake. Men den sjakta hvor syuken lå, den skal vises den dag i dag.

Et lite stykke fra synken ligger det ei myr med et lite tjern på. De trodde først at det hadde vært gruvedrift. Det var vannet som var problemet, da de ikke hadde noen form for lensing eller rørsystem. Men hadde det vært i senere tid hadde det ikke vært noe problem.

Arbeidsfolkene på "Svea" var fra flere kanter av landet. Det var noen mostinger, i alle fall var borsmeden, Ola Viken, fra Mostadmark."

I 1889 ble det tatt ut tre mutingsbrev, nr 123-125, på Sandvedmyren av A/S Os-Hommelvig's Kopparvark på kobberkis, svovelkis og magnetitt. Dette foretaket lå på samme sted som småbåthavna i Hommelvik ligger i dag. Nærmere omtale er gjengitt i Malvik bygdebok bind 4, side 106.

Både i Bergarkivet og i Bergvesenets arkiv kan vi finne befaringsrapporter som inneholder omtale av malmforekomstene ved Svetjønna. I Malvik Bygdebok, bind I, finner vi ei skisse av gruvene ved Svetjønna som Iver Grindbakk, Hommelvik, har laget. Denne skissa, som mangler målestokk, er overført til en tegning av Ivar Pettersen.

Noen av de siste som har undersøkt malmforekomstene ved Svetjønna var Steinar og Tore Paulsen fra Trondheim. I 1965 foretok de oppmåling av forekomsten og tegnet et kart i målestokk M 1: 500 med ekvidistanse 1 m. Dette kartet er gjengitt i forminsket utgave over.

For å komme til Svetjønna kan en parkere nedenfor Fosshodet bru, krysse Vikaelva og gå til å begynne med nordover til en treffer på Solemstjønnbekken. Denne følger en sør-østover til en treffer på bekken fra Svetjønna som en så går opp langs. Avstanden i luftlinje mellom Fosshodet bru og Svetjønna er ca. 750 meter.

Kilder:

Lydbåndopptak, eier Ola T. Venn, Mostadmark

Bergarkivet rapport BA 0024, august 1918.

Økonomisk kartverk M 1:5.000 Solheimstjønn

Mostadmark Jernverks Venner gruvearkiv. Malvik bygdebok I og IV

Gruvekart "Sandsve gruve, Mostadmarka, M 1:500", tegnet av Tore Paulsen 17/10-1965.

Foto Nils Bakmark.

Malvik bygdebok I og IV

Gruvekart "Sandsve gruve, Mostadmarka, M 1:500", tegnet av Tore Paulsen 17/10-1965.

Foto Nils Bakmark.

Litt om tømmerfløting i Homlavassdraget

AV HENRIK SNEISEN

Før tømmerbilene kom var det vassdragene med elver, bekker og sjøer som gjorde det mulig å frakte tømmer over lengre avstander fram til større sagbruk og annen industri som var avhengig av trevirke. Tømmerfløtinga var lenge den dominerende transportmåte for virke fra skogen. Den utviklet seg i takt med veksten i den industrien som var avhengig av tømmerstokken. Det skulle vise seg at også denne måten å transportere tømmerstokken på ble for tungvint og kostbar, og når lastebilen og veiene var gode nok til å overta transporten ble det slutt på fløtinga.

Naturlig nok ble det debatt om overgang fra fløting til biltransport. Det var mange som hadde mening om dette, og argumentene var mangfoldige både for og i mot. En ihuga tilhenger av fløting, og en høytstående funksjonær i skogeierorganisasjonen hadde et argument for fløting som han brukte i debatten, og som slo godt an sjøl om det var ment som spøk. Han sa: «Det må da vårrå klart for all at fløting bli billiar enn biltransport, vatnet er da my billiar enn bensin.»

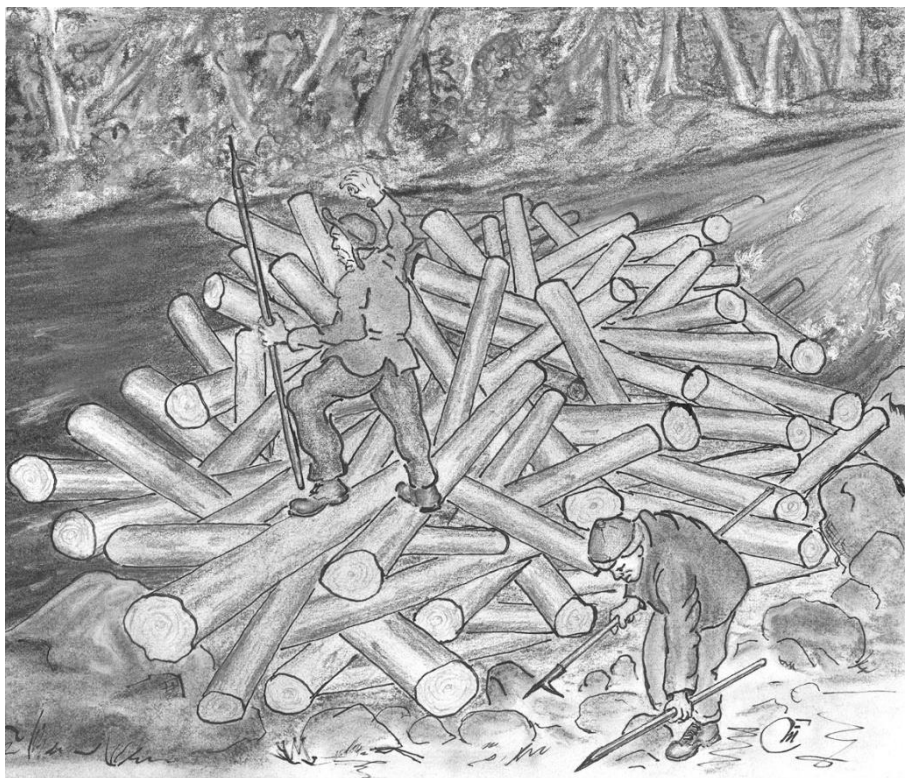
I Homlavassdraget sluttet fløtinga omkring 1960. I noen år var det fløting bare i tverrelvene ned til Foldsjøen, hvor tømmeret ble samlet og opplastet på bil for videre transport. Etter at Mostadmarken Jernverk sluttet i 1880 ble det etter hvert overskudd på tømmer. Det store forbruket av trekull til masovn og smie på jernverket hadde krevd store mengder med tømmer fra skogene i Mostadmark. På samme tid var det stor etterspørsel etter trelast. Det ble derfor satt opp et større sagbruk på den gamle jernverkstomta. Trelasten ble kjørt med hest ned til Hommelvika. Drifta ved dette sagbruket gikk vist ikke så veldig godt. På grunn av lang og kostbar transport, særlig på trelasten, ble drifta ved sagbruket avsluttet etter ei tid.

Sjøl om det nok hadde foregått noe fløting av tømmer i nedre del av Homla før 1890-årene, ble det for alvor fart i fløtinga etter at sagdrifta på den gamle jernverkstomta sluttet. Homla er ei elv med mye stein og sterke stryk og fosser. I 1898 ble den utbygd som fløtingselv med forbygninger og tømmerrenner. For å berge stokken best mulig for skader i kollisjon med berg og steiner nedover elva ble alt skurtømmer «kollet» i begge ender. Tverrelvene var de opprinnelige samleveiene som var utgangspunktet for skogsdriftene som foregikk om

vinteren. I alle tverrelvene var det nødvendig med dammer for å samle vatn nok til fløtinga. Homla samlet tømmer fra tre mindre elver. Nedenfor Foldsjøen kom Nevra med Neverdammen som vassmagasin. Og tverrelvene som førte tømmeret ned i Foldsjøen var Sneiselva med Sprengdammen og Rennsjøen som vassmagasin, og Vikaelva som hadde et damanlegg oppi Vikaslettet. Det var bare Rennsjøen som kunne skaffe vatn nok til en fire til fem timers fløting. De andre dammene varte bare kort tid. Tømmeret ble lagt i lunner ved elvebredden eller på islagt vatn og målt der. Når våren kom og satte fart i tininga av snø som gav vatn nok i elvene, var det klart for tømmerstokkens lange og ofte dramatiske reise ned til sjø og fjord.

I Foldsjøen ble tømmeret samlet i lenser og slept nedover til Foldsjødammen. Her ble det brukt en flåte med «spell» eller vinsj på, før slepebåten Troll 2 ble anskaffet. Her var det viktig å ha god bøl når slepet pågikk, og karene som drev med dette måtte ut når sønnavinden eller trekken fra sør kom. Dette var også viktig etter at Troll 2 overtok slepet.

Det var Martin Viken som var kaptein og maskinist på båten. Han måtte også vurdere vær og vindforhold før sleping ble igangsatt. Far var ofte med som hjelpesmann, og jeg kan huske han ble utkalt på alle døgnetstider. Kom det

nordavær mens slepet pågikk, måtte de fortøye lensa med tømmer til forholdene rettet på seg. Fløterne var i det vesentlige skogsarbeidere fra Mostadmarka, særlig i vassdragets øvre deler. Men en vet at også Johan Nygaardsvold var med i årene omkring 1895.

Etter slitet om vinteren med å hugge og få tømmeret fram til vassdraget var det sikkert en kjærkommen avveksling å få være med på fløterlaget om våren. Det var et anna og spennende arbeid i helt andre omgivelser. Sjøl om det sosiale

aspektet veide mye, så var det ikke minst behovet for å tjene noen kroner som talte, sjøl om lønna var temmelig beskjeden.

Søndag den 13. april 1913 ble det holdt et møte på Sneisen skole. Som eneste sak forelå et forslag om «dannelse av en arbeiderforening i Mostadmark». Mostadmarkens Arbeiderforening ble vedtatt dannet på dette møtet, og det tegnet seg 20 medlemmer. I en protokoll for Mostadmark Arbeiderforening fra et møte 2 år etter, den 25. april 1915, ble et tilbud fra Meråker Brug (senere

Martin Viken (t.v) var kaptein og maskinist på slepebåten Troll 2. For øvrig viser bildet Halvor Kringhaug og Ottar Sneisen (t.h).

nevnt under navnet Bruket) om lønn og vilkår under fløtinga behandlet. Forut for møtet hadde det vært kontakt mellom arbeiderforeninga og Bruket uten at enighet var oppnådd. På dette møtet ble følgende forslag enstemmig vedtatt oversendt Meråker Brug: «Bruket skaffer arbeide til alle medlemmer inden foreningen der vil arbeide under Flødingen uden afbrydelse fra Flødingens begynnelse og saalenge den varer. Dagpengene blir kr. 5,- pr. dag, og arbeidet slut kl. 2 lørdag uden fradrag på dagpengene». Svaret fra Bruket går ikke fram av protokollen, men i et møte den 20. april året etter forelå et tilbud fra Bruket om å utføre fløtinga på akkord. Dette ble enstemmig bifalt på møtet. Allerede på et møte den 3. mai samme år forelå et utkast til kontrakt fra Bruket på

fløtningsarbeidet. Denne kontrakten ble ikke godkjent, men etter en del forandringer ble den godkjent av foreninga. Akkorden gikk ut på en godtgjørelse på 9 øre pr. stokk. Så vidt jeg husker var Far med på fløtinga hvert år. I en notisbok etter ham har jeg funnet noen notater blant annet fra fløtinga om våren 1914. Her har han notert følgende:

33 timers fløting a kr. 0,40 = 13,20. 5 dager fløting a kr. 4,00 = 20,00. På samme tid har han notert 4 dagers veiarbeid og 1 dag blinking a' kr. 3,00 pr. dag. Fløtinga ble altså noe bedre betalt enn anna forefallende arbeide. Ut i fra protokollen virker det som om fløterne hadde et godt tak på Bruket når det gjaldt fløtinga og godtgjørelsen for den. Det var sikkert ikke særlig lurt av Bruket å legge seg ut med fløterne like før en sesong, når det lå tømmer på elvebredden klar for fløting. Konfliktene som fulgte i Siljan, Åsta og Julussa 12-13 år senere hadde alle sitt opphav i fløtinga.

Som guttunge husker jeg fløtinga godt . Det var stor stas når fløtervatnet kom og elva gikk full av kvitt tømmer. Det var også stor stas etter at damvatnet tok slutt, og elva kom i sitt normale nivå igjen. Da var det tid for oss guttungene å fange fisk som var blitt stående igjen i dammer inne på land. Det hendte også at vi fant en og annen steikfisken.

Som fløter var jeg med noen dager våren eller forsommeren 1947. Det var i Homla fra Foldsjøen og nedover til Follabrua. Det var et nydelig vær med sol og varme disse dagene. Vatnet hadde faktisk badetemperatur synes jeg å huske. I alle fall benyttet vi ungguttene anledningen til å svømme etter stokkene som ikke ville ut av bakevjene, eller som hadde kjørt seg fast mot en stein eller lignende. Nå er det ikke sikkert at vatnet var så varmt, men artig var det, og erfarne fløtere sa at å bli litt gjennomblaut av vårvatnet ikke var så farlig.

Allerede i starten fra Foldsjøen fikk tømmerstokken en røff reise nedover. Det gjaldt å passe på så de ikke kjørte seg fast og skapte «vål». Nedafor Verkensfossen var det tømret forbygninger så ikke tømmeret hopet seg opp i bakevja som dannet seg. Det var særlig her at vi mente det var nødvendig å svømme uti. I ei elv er det mange kulper og bakevjer som skal fylles med vatn. Tømmerstokkene drar seg mot midten av elva og vil faktisk gå fortere enn «storvatnet». Derfor er det alltid en fare for at de første stokkene får for lite vatn og hekter seg fast. Det kunne være dette som hadde hendt nedpå Karlstad.

En dramatisk episode inntraff ovenfor brua til Danielshaugen. På ei lita øy 50-60 meter ovafor brua hadde tømmeret hopet seg opp til en stor «vål». Karene drøftet diverse tiltak for å løse opp vålen. Mange mente det var altfor risikabelt å sende noen utpå for å prøve å finne bandstokken slik at vålen kunne løsne. Elva gikk temmelig stri og tømmerstokkene i vålen sto i kryss og tvers og dirret i den sterke strømmen. Plutselig får vi øye på en kar utpå vålen. Han hadde kommet seg utpå fra vei-sia der elveløpet var smalt. Det var den 66 år gamle Johan Volden «Brannom», en gammel fløter som var kjent for å være modig i slike situasjoner, han hadde kommet seg utpå, og begynte å dra ut stokker på forsiden av vålen. Det så farlig ut, men Johan regnet sikkert med at han ville komme seg i sikkerhet før hele vålen løsnet. Stokk etter stokk trakk han ut av tømmervasen mens han sto og balanserte på de sleipe stokkene. Plutselig begynte det å røre på seg i fronten på vålen, og langsomt begynner hele den store tømmerhaugen å lee på seg. Det er et fantastisk syn å sjå og høre den buldrende tømmerhaugen når den siger i vei nedover elva. Johan fikk det travelt med å komme seg unna, men det var ikke så enkelt. Veien inn til land ble fort blokkert av stokker som var i bevegelse og sto i kryss tvers. Han ingen annen utvei enn å klatre innover vålen, og håpet på en mulighet på ferden nedover elva.

Vi var mange som sto og så på, blant andre Johans sønner, Einar og Torleif. Her var gode råd dyre, og det måtte handles raskt. Heldigvis var det to bruer over elva før det ble noen sterke stryk. Den første brua som gikk over til Danielshaugen lå bare 50-60 meter nedenfor. Når elva var så stor skulle det være mulig å få fisket opp Johan der, når han og vålen passerte. Anført av sønnene Einar og Torleif sprang vi nedover til brua. Einar la seg ned på brua og slapp seg utfor brukanten så langt han kunne, mens Torleif og andre holdt tak i ham. Tømmervålen med Johan nærmet seg sakte brua med bulder og brak. Rett som det var, var det stokker som ble endevendt, og vi var spent på om han var helt fri og ikke satt fast oppi dette virvaret av kvite tømmerstokker. Einar flyttet seg i rett posisjon på brua og var klar til ta i mot. Heldigvis så var det ikke så stor fart på «fartøyet» han kom med, og heldigvis hadde han klart å holde seg stående på vålen, men fløterstanga hadde han måttet gi slipp på. I rette øyeblikk hogg Einar tak i trøya på han, og holdt ham fast, mens de som holdt Einar trakk begge opp på brua, og i trygghet.

Dette var en dramatisk opplevelse som jeg sent vil gløkke. Jeg husker ikke om Johan fortsatte fløtinga den dagen, men mest sannsynlig gjorde han det. Det var nok ikke første gongen det var på nære nippen. For min del ble det ikke så mange dagers fløting i Homla. Mange av oss som var med ble overflyttet til Meråker. Der fikk vi bolig i et skogshusvær som de kalte Selbufossen, og det som lå rett overfor Kopperåa. Her fikk vi prøve våre fløterferdigheter både i Dalåa, Tevla og Torsbjørka. Også her fikk vi oppleve noen spennende episoder, men det er en annen historie.

Hommelvik og Mostadmarken Jordegods

AV SIVERT BUAAS

Hvordan ble det til - og hvor ble det av? Mange som leser Malviks og Hommelviks historie vil støte på denne eiendommen omtalt i flere sammenhenger. For å få den nødvendige bakgrunn må vi gå litt tilbake i historien over de eiendomsforhold som har hersket her i landet ned gjennom tidene.

Opprinnelig var det kongemakten som var eier og forvalter av all jord, skog, strand og utmark. Når landet ble kristnet og fikk etter hvert et organisert kirkeliv, overlot kongen det meste av jordeiendommene til kirker, bispestoler, klostre og domkapitler. Enkelte få adelsgods ble på private hender. Bøndene ble da fortsatt leilendinger under jordeierne.

Leilendingene måtte betale leieavgift til jordeieren. Denne avgiften ble beregnet til tiendeparten av brukets brutto avkastning og ble derfor benevnt som tiende. Tienden ble forlangt betalt i form av for eksempel korn, kjøtt, smør o.s.v.

Verdien ble gjerne satt til måleenheten et spann/laup smør, som dannet grunnlaget for omregningen til verdien på andre vareslag, for eks. korn. Inntektene av tienden ble fordelt slik at kongen skulle ha en del, kirken og klostrene sin del og en del skulle fordeles til syke og fattige.

Skog og utmark som lå utenom grensene til gårdsbrukene ble utlagt til allmenninger hvor almenheten hadde bruksrettigheter til blant hogst av trevirke, fangst og fiske etter et eget lovverk. De samme lovene med endringer gjelder fortsatt. Vi har allmenningsloven og fjelloven, som også idag lovfester allmenhetens bruksrettigheter i allmenningene.

Erkebispestolen førte nøyaktig register over sine jordeiendommer og tienden. Flere av disse jordebøkene er fortsatt i behold. Norge var lydrike under Danmark i tiden 1536 til 1814 og hadde felles konge. Ekebiskop *Olav Engelbrektsson* som var leder av riksrådet i Norge, forsøkte i 1534- 1536 å rive Norge løs fra union med Danmark. Dette førte til at han i 1536 måtte flykte fra landet. Han flyktet fra Steinvikholmen slott til Nederland.

Han tok med seg en rekke interessante dokumenter, bl. annet Aslak Bolts jordebok. Den ble oppbevart i Tyskland, ved universitetet i Heidelberg og senere i München og er nå oppbevart ved riksarkivet i Oslo. Reformasjonen var i full gang på den tiden både i Tyskland og Danmark.

Danskekongen hadde stor interesse av å gjennomføre reformasjonen i Norge, blant annet for å få hånd om alle eiendomsrettigheter og inntekter som kirken rådde over. Da reformasjonen var gjennomført i 1537 ble alle jordeiendommer som tidligere ble forvaltet av erkebispestolen, kirkene og klostrene, kongens eiendom. Dette tilførte kongen store inntekter. Danskekongen hadde store pengevanskeligheter på grunn av krigføring som hadde tappet kongeriket for store verdier.

Reformasjonen ble derfor en stor skillelinje fra kirkelig forvaltning og over til kongens eiendomsforvaltning. Skatte- og avgiftstrykket på leilendingene ble ikke mindre. Det ble bygget opp et samfunnsøkonomisk og politisk system, som var meget forskjellig fra før reformasjonen. For å ivareta kongens interesser ble forvaltningen bygget opp med lensherrer, som oftest var høyadelsmenn fra Danmark, eller også fra den norske kongetro adelen. Under lensherrene fikk vi fogdene som ble rekruttert hovedsakelig fra den norske lavadelen. Fogdene skulle sørge for at skatter og tiender ble innkrevet. Dessverre har vi ikke så få eksempler på at mange av fogdene beriket seg på allmennhetens bekostning gjennom sin stilling.

Det ble også til dels stor endring i fordelingen av skatte- og tiendeinntektene. Den sosiale støtten til syke og fattige ble tatt bort fra tiendeinntektene. En del kirker fikk beholde deler av sitt jordegods, men mange kirker ble bortforpaktet eller også solgt til rike embetsfolk og handelshus som da kunne kreve inn kirkeskatten fra menighetene. Dette førte til at det ble lite eller ingen ting til vedlikehold, - og kirkene forfalt.

Pilegrimsvandringene som også ga en del inntekter ble forbudt og opphørte. På den tiden forfalt Mariakirken i Mostadmark. Der ble de kirkelige handlingene overført til ei egen stue på Volden Øvre, som var i bruk helt ut over i 1800-tallet.

Kongen som var i stadig pengeknipe på grunn av krigføring solgte av sitt jordegods store områder til rike familier og embetsfolk. For eksempel ble kongens eiendommer i Selbu og Tydal solgt til Thomas Hamond. Disse eiendommene ble senere, ved inngifte overtatt av familien Angell som senere ble overført til Thomas Angellske Stiftelser som fortsatt eier store deler av Selbu og Tydal.

Mange av fogdene kunne gjennom sin innkassering av tiender og skatter slå til seg eiendommer gjennom utpanting og økonomiske transaksjoner. Historien viser at mange slike transaksjoner skjedde gjennom korrupsjon og bedrag. *Lauritz Bastiansen Stabell* som var fogd i Stjørdal var nok ifølge unntak i så måte. Han

var rikt gift med en datter av den rike familien Schøller i Trondheim. Han bygde for øvrig opp Værnes til en stor hovedgård i Stjørdal. Men han satte også negative spor etter seg, spesielt ovenfor leilendingene i Forradalen, i Hegra og Meråker.

Han tok vekk store skogstrekninger og utmark fra brukerne og besørget at de ble leilendinger helt ned til vår tid. Dette ble Forbygdgodset og Merakergodset, som nå er A/S Meraker Brugs eiendom og som i dag besitter disse store skog- og utmarksområdene med alle rettigheter.

Lauritz Bastiansen Stabell slo også til seg alle eiendommene fra Stav og Hommelvik helt opp til Selbu grense inklusive hele Mostadmark. Dette er det som ble Hommelvik og Mostadmarken Jordegods. Stabell ble senere borgermester i Trondheim. Han hadde til slutt bygselsretten og inntektene av i alt 138 gårder. Han overtok privilegiet til å drive flere sagbruk. Trelast var på 1600-tallet en meget ettertraktet handelsvare til det trefattige Holland og England. Stabell ble holdt for å være i sin tid Trondheims rikeste mann. Det sies at Stabell lånte Kongen i Danmark penger og sikret seg deretter pantet som oftest var jordeiendommer.

I likhet med andre rike familier på den tiden skjenket Stabell og hans kone store gaver til kirken. De ga blant annet en altertavle og lysestaker til Værnes kirke. Men all pengerikdom står for fall. Som en tilårskommen enkemann ble han gift med en 19 år gammel lettlivet dame, som til slutt greide å sette hele hans formue overstyr.

I Mostadmark ble det først på 1600-tallet funnet jernmalm. Statsmyndighetenes interesse for å utvinne kobber og jernmalm var på denne tiden meget stor. Det lå store penger i bergverksdriften. Presten *Bernt Brunsmann* som også var sterkt interessert i industriforetak, overtok jordegodset.

Etter malmsfunnene i Mostadmark og Vennafjellet uttalte han med stor begeistring følgende: «Der Gud sin store velsignelse av jernertz haver ladet fremkomme.» Bernt Brunsmann gikk i gang med å bygge et jernverk ved utløpet av Foldsjøen i Mostadmark. Det ble gitt privilegium til drift av jernverket i året 1657. Jernverket skiftet etter hvert flere eiere og partisipanter.

Mostadmark jernverk ble drevet i tre perioder fra 1653 til 1695, fra 1753 til 1818 og fra 1820 til 1880. Av produktene kan nevnes stangjern, spiker, skipsanker, ovner og kanonkuler. Til denne virksomheten gikk det store mengder trevirke til trekull og setteved. Det var ikke til å unngå at det oppsto konflikter om tømmeruttaket mellom godseieren og jernverket. Trelast og tømmer var en

betydelig lønnsom eksportvare. Skogfattige områder både i Tyskland, Holland og England var stadig aktuelle kjøpere av trelast.

I Trondheims gullalder mellom 1760 til 1860 var det stor byggevirksomhet. Pengemektige familier konkurrerte om å bygge de flotteste trepalèer. Dette førte til at Trondheim fikk en hel del flotte trebygninger i laftet tømmer med både inn- og utvendige paneler. Her var det ikke snakk om trebesparende konstruksjoner. Stiftsgården, Harmonien, Hornemannsgården og en rekke store hus og gårder ble bygget i Trondheim i denne tidsperioden.

Dette fikk rektoren ved Trondheim katedralskole, *Laurids Smith* til å skrive i et brev til en kollega i København:

«Blandt de forskjellige Aarsager til Skovenes Ødelæggelse her i Stiftet bør med Billighed henføres den Overdaadighed som har befængt Menneskene her i Byen, at opføre Slotte af Træ i Steden for jevne Borgerhuse. Vi have adskillige Gaarde, opført i den senere Tid, hvoraf enhver har maattet medtage en heel Skov, og deriblandt er Stiftamtmandinde Møllmanns og især Geheimeraadinde Schøllers Gaarde uhyre Træmasser.»

At det har gått hardt ut over skogen på denne tiden er det ingen tvil om. Det var mange privilegerte sagbruk med gunstige eksportsalg av trelast og med jernverksdrift i tillegg ble nok skogene tappet for det de var gode for. Denne jernverksdriften og skogsdriften hadde behov for en allsidig og dyktig arbeidskraft mot lav betaling. All transport foregikk med hest. En del av leilendingene i Mostadmark hvor Verket bestemte transportprisene. Transporten av råvarer og ferdige produkter var nok den største delen av hele virksomheten. Ved å beregne transportmengden av trevirke, kull, malm og jern med en lasstørrelse på ca 400 kg. på hesten er det lett å forstå hvilke transportoppdrag dette dreide seg om. Strekningen Mostadmark- Hømmelvik var ikke den letteste veistrekningen med tunge lass. Vi skal heller ikke misunne malmbryterne. All malmbryting foregikk med håndmakt. Fjellet ble brent ut med setteved og malmen hakket ut med kile og hammer.

Det finnes motbøker som viser at jernverksarbeiderne måtte ta ut varer til livets opphold ved Verket. Ved årets slutt når regnskapet skulle gjøres opp var de som regel havnet på feil side i regnskapet og ble stående i gjeld. Historien viser at befolkningen rundt jernverk og sagbruk i Mostadmarka ikke fikk del i gullalderen hos handelshus og embetsfolk i Trondheim.

Ved den siste driftsperioden overtok handelshuset Jenssen & Comp. alle eiendommene i Mostadmark og satt da som eneeier av Mostadmark Bruk.

Løytnant *Carl Halck* som satt som eier av Hommelvik og Mostadmarken Jordegods måtte på grunn av dårlig økonomi etter hvert selge alle gårdsbruk fra Hommelvik, Stav og opp til Bakken. Brukene ble solgt fortrinnsvis til leilendingene. De ble dermed selveiere av sine bruk. I 1898 tilbød *Nicolai Jenssen* leilendingene under Mostadmark Bruk å kjøpe sine gårdsbruk. På grunn av flere generasjoner som leilendinger hadde de ikke økonomi til å kjøpe hele eiendommen. Skogen med alle rettigheter til tømmerhogst, jakt og fiske ble fradelt. Leilendingene maktet da ved hjelp av kommunal garanti å kjøpe tilbake dyrket jord med litt husbehovsskog i tillegg.

I 1903 solgte Jenssen skogeiendommene til konsul Ivar Huitfeldt, Trondheim. Huitfeldt solgte i 1906 skogeiendommene med alle rettigheter videre til A/S Meraker Brug som på den tid eide sagbruket i Hommelvik med tomter og utskipningshavn. Mostadmark Bruk hadde også fløtningsrett i Homla og damrett i Foldsjøen. Homla var da utbygget for tømmerfløtning med tømmerrenner forbi fossene og med oppsamlingsdam ved Nettet i Hommelvik. Alt lå meget godt tilrette for lønnsomme tømmerdrifter.

Bruget ansatte som egen forstmester *Ragnar Løken*. Han var en meget dyktig skogbruker. Han drev en framtidsrettet skogkultur, som i ettertid har gitt god produksjon og tilvekst som har kommet senere generasjoner til gode. Under disse forhold og med dyktige sagbruks- og skogsarbeidere, lå det hele an til en meget lønnsom trelastvirksomhet. Virksomheten gikk meget godt fram til det store økonomiske krakket i 1929.

Trelastprisene falt helt sammen nærmest over natten. De fleste sagbruk fikk store økonomiske problemer. Meraker Brug så det formålstjenlig for sin del å stoppe sagbruksdriften å si opp samtlige ca 100 mann. Dette ville bli en økonomisk katastrofe for folket ved sagbruket i Hommelvik og for Malvik kommune.

Etter en del forhandlinger fikk arbeiderne tilbud om å leie sagbruk og tomter å drive for egen regning. Johan Nygaardsvold, som den gang var Odelstingspresident, engasjerte seg i å løse de store økonomiske problemene som oppsto for arbeiderne og kommunen. Malvik kommune hadde den gang ikke tålt så stor arbeidsledighet i tillegg til at også andre bedrifter, som f.eks. kaianleggene og verftsindustrien hadde meget dårlige tider og drev med innskrenkninger. Etter at arbeiderne sammen med kommunen fant fram til en økonomisk løsning ble A/S Hommelvik Bruk stiftet av arbeiderne.

Aksjene ble fordelt med 80 aksjer på arbeiderne med Malvik kommune og A/S Meraker Brug med en aksje hver. Det nye driftsselskapet måtte overta og betale

hele lagerbeholdningen av tømmer og trelast. Sagbruksarbeiderne måtte gå med på å la seg trekke 20 prosent av lønna, som da skulle stå som en garanti for å dekke eventuelle tap. Dette kostet arbeiderne ved bruket medlemskapet i deres eget fagforbund. Organisasjonens vedtekter tillot ikke medlemmene frivillig å gå ned i lønn. Men valget sto klart nok mellom et være eller ikke være.

Sammenlignet med andre i distriktene rundt Trondheimsfjorden kom A/S Meraker Brug meget godt og elegant ut av krisen.

A/S Hommelvik Bruk drev sagbruket fram til 1957. Da ble eksportrestriksjonene etter siste krig opphevet og det ble fritt salg av trelast på eksportmarkedet og fri prisdannelse innenlands. Trelastnæringen fikk en ny oppgangstid. A/S Meraker Brug overtok da sagbruket og drev for egen regning fram til 1982. Da solgte de bruket med tomter, anlegg og annen fast eiendom i Hommelvik til andre eiere.

A/S Meraker Brug avviklet all administrasjon i Mostadmark og Hommelvik og flyttet det hele over til Meråker. Til oppsyn og forefallende arbeid er det nå kun ett årsverk igjen i A/S Meraker Bruks skoger i Mostadmark. Skogen drives nå med innleide entreprenører. Jakt og fiske utleies på anbud.

A/S Meraker Brug driver i dag ingen form for næringsvirksomhet. Ved kjøpet av Mostadmark Bruks skoger overtok også Bruket dam- og fløtningsrettighetene i Foldsjøen og Homla. Under siste krig forfalt etterhvert fløtningsinnretningene og tømmerrennene forbi fossene og fløtningsdammen ved Foldsjøen. Istedenfor å restaurere fløtningsinnretningen og tømmerrennene forbi fossene ble den gamle inntaksdammen for jernverket like etter krigen sprengt i lufta for å lette tømmerfløtningen. Likedan oppsamlingsdammen ved Nettet i Hommelvik.

Dette må dessverre betraktes som et hærverk mot de gamle ærverdige anleggene fra jernverkets dager. Landets eldste masovnsruin like under Verketsfossen er også delvis ødelagt på grunn av uttak av fyllmasse til skogsveibygging. Alt dette må betraktes som en dårlig forvaltning og liten respekt av tidligere tiders virksomhet som varte fra 1657 til 1880.

I 1999 søkte A/S Meraker Brug om å bygge ut Foldsjøen/ Homlavassdraget til kraftproduksjon. Foldsjøen var planlagt som inntaksmagasin til Foldsjøen kraftverk med en regulering på 5,9 m mellom høyeste og laveste vannstand. Videre var det planlagt en ni meter høy inntaksdam på toppen av Storfossen som magasin for Storfossen kraftstasjon. Begge fossene skulle da tørrlegges. Lokalbefolkningen ved Foldsjøen og nedover langs Homla gikk sterkt imot dette utbyggingsprosjektet. Søknaden ble avslått både av Malvik kommune og Sør-Trøndelag fylke.

Norges Vassdrag og Energiverks (NVE) innstilling til Energidepartementet gikk imot utbygging, med den begrunnelse at skadene i vassdraget ble for store i forhold til energiutbytte. NVE har nå gått inn for varig vern av vassdraget.

Det som nå er igjen av Lauritz Bastiansen Stabell's Hommelvik og Mostadmark Jordegods fra 1600 tallet er ca 60 000 dekar skog og utmark som eies av A/S Meraker Brug. Hovedaksjonærene er bosatt i Oslo-området og har liten eller ingen tilknytning til hverken Mostadmark eller Malvik kommune.

I Mostadmarka kan fortsatt de opprinnelige eiendomsgrensene påvises. De gamle jorderverv med sammenslåing til store jordegods har ikke tjent lokalsamfunnenes interesse. Disse godsene har alltid blitt drevet etter privatøkonomiske prinsipper og ikke etter lokalsamfunnets behov. I 1992 var det enda to leilendinger under bruket. De har hatt tilhørighet til sine bruk gjennom flere generasjoner. De hadde flere ganger søkt om å få kjøpe brukene uten å lykkes, men i 1992 fikk de omsider kjøpe husene med tomt, men jordveien ble beholdt av Bruget.

Når en ser tilbake på disponeringen av disse store jord og skogeiendommene, oppleves at det er lite igjen i lokalsamfunnet av de naturgitte ressursene og av arbeidskraften. At de bidro i stor utstrekning til rikdommene på eiersiden er det ingen tvil om.

På skoleskitur for 50 år siden

AV KJELL BONAUNET

Så var det endelig bestemt. 6. og 7. klasse ved Sandbakken skole skulle dra til Storlien på skoleskitur. Året var februar 1952, og turen skulle gå med tog til Teveldal stasjon og videre på ski til Skurdalsvoll fjellstue og deretter til Storlien, en skitur på bortimot to mil i hver retning. Det var passkontroll for å dra til Sverige den gang derfor måtte turen gå på ski den siste delen over grensa.

Turen med toget og skituren opp til Skurdalsvollen forløp uten komplikasjoner selv om været så ut til å bli litt verre utover dagen. Det ble likevel bestemt at vi skulle fortsette til Storlien over Vindarnas Tempel, en tur på ca. et par timer. Etter opphold på Storlien skulle turen gå tilbake i samme spor.

Ettersom turen skulle gå tilbake til Skurdalsvollen, bestemte noen av oss at vi kunne sette igjen sekkene på Skurdalsvollen for å hente dem på returen. Dette skulle få konsekvenser som kunne fått fatalt utfall. Til Storlien kom vi da omsider, og som unger flest i den alderen, brukte vi opp de pengene vi hadde og gikk i butikker. Utover dagen ble imidlertid været mye verre og det blåste etter hvert opp til stiv kuling med snødrev. Klassen var imidlertid spredt over flere steder og læreren (Peder Berge) hadde vel ikke full oversikt over hvor alle var til enhver tid. På forhånd var det altså bestemt at vi skulle returnere til Skurdalsvollen og ni av guttene bestemte seg derfor for å starte i forveien. Det de ikke visste var at læreren p.g.a. det dårlige været hadde ordnet med togskyss fra Storlien til Teveldal.

Ni gutter startet altså opp på den tvilsomme turen opp til Vindarnas Tempel som en den dag i dag kan se øverst på toppen av slalåmbakken. Den gangen var utrustningen ikke av samme kvalitet som i dag, knapt noen hadde skikkelige vindklær, noen manglet lue og votter, (de lå vel i sekken på Skurdalsvollen) og noen gikk bare i nikkers og genser. En gikk til og med på hoppski og skismurning var det så som så med, kanskje noe stearinlys og parafinvoks.

Vi kom likevel opp til Vindarnas Tempel, som ikke var noe tempel, men kun en levegg som en kunne stå bak i dårlig vær. Da var vinden og snødrevet så sterkt at vi måtte holde oss fast i leskuret for ikke å bli feid av gårde i vinden og sikten var det bare så som så med. Den gang som nå, var løypene merket med staker, med ca femti meters avstand, og disse var det som berget oss fram til fjellstua. Uten

disse ville vi ikke hatt noen mulighet til å gå i riktig retning. En kan vel undres over at vi ikke snudde, men som sagt, bestemt var bestemt.

Personalet ved Skurdalsvollen fjellstue ble selvfølgelig helt himmelfallen da de åpnet døra for ni blåfrosne gutter i styggværet, og det ble nedsatt forbud mot å forlate fjellstua før været hadde løyet., hvilket det ikke gjorde før et stykke utpå kvelden.

På Storlien satt imidlertid læreren med resten av klassen og det ble stor ståhei da det kom for en dag at ni av klassens elever hadde gått ut i snøstormen og opp i fjellet. Den gang var det verken telefon på fjellstua eller mobiltelefoner å hjelpe seg med så heimevern og politi ble satt i beredskap og startet leting mellom Storlien og Teveldal stasjon. Frykten for at ni skoleelever hadde kunnet omkommet var stor.

Toget til Trondheim som skulle gå om ettermiddagen/kvelden, ble holdt igjen på Storlien. Togleder på dette toget var for øvrig en annen kjent Malvikmann, Aksel Aamo, som fremdeles er i bra form og bor på Vikhammer. Han husker vel denne saken den dag i dag.

På skoleskitur februar 1952. (Tegning Magnar Fossbakken)

Ut på kvelden løyet været såpass at verten ved fjellstua tok sjansen på å følge oss nedover Skurdalsjøen og ned til Teveldal stasjon. Det var da blitt mørkt og i liene ovenfor jernbanelinjen kunne vi se hjelpemannskaper som lette med lommelykter.

Lettelsen var stor da alle var gjenforenet og størst var vel lettelsen for læreren som hadde ansvaret for turen. Det kunne ha gått så mye verre. Skurdalsvollen er fremdeles i samme families eie og drives i dag av Arve Flaten. Vertsfolket den gang er borte, men datteren Sonja kan enda huske denne episoden. Vi ni og Sandbakken skole er dere stor takk skyldig for at dere var på rette sted i en for oss farlig situasjon.

Gamle Malvig Sav

Av Odd Bjørkli

Under arbeid med å samle historien om Malvik Statsalmenning, kom jeg over begrepet "Gamle Malvig Sav". Det var brukt som betegnelse på det sted hvor ett av grensemerkene for almenningen var satt under en befaring i 1818. I befaringsprotokollen som er undertegnet Amtmann Fr. Trampe, er dette grensepunktet samt de nærmest liggende beskrevet på følgende måte:

*" ----- fra Stavsøefjeldet gaaer Linien i W.N.W. til Røstkjøn Oesen hvor i et Bjerg blev indhugget et X – derfra i lige Linie i Vest til Dybdalen, hvor i Dybdalsbjerget blev indhugget et X – videre derfra i S.S.W. til det dybeste Sælboe Dahl, hvor i en stor steen er indhugget X: fra denne Steen gaaer Linien i W.S.W til Opsøe Oesens østre Ende og derfra i W. til **gamle Malvigs Sav** hvor i en Steen blev indhugget et X, videre herfra i W.S.W. til Hønstadvoldens nordre side hvor i et Bjerg blev indhugget et X -"*

Her et sted sto Gamle Malvig Sav. Fra nedre venstre hjørne og diagonalt inn i bildet ser vi konturene av renna der vatnet fra vasshjulet ble ledet tilbake til elva.

Dette ble gjenstand for nysgjerrighet, og komiteen som arbeider med bokprosjektet: "Malvik Statsalmennings Historie", bestemte seg for at dette stedet måtte man prøve å finne igjen. I Leif Halses bygdabok for Malvik fant vi en del stoff om dette sagbruket som der sies å ha stått inne i almenningen et sted uten at noen visste akkurat hvor. På et almenningskart utarbeidet i 1910 så er også Gamle Malvik Sag inntegnet, - ved elva et lite stykke nedfor Opsjøen.

Mekanisk drevne sagbruk var i Norge først basert på vasskraft. Et vasshjul drev v.h.j.a. et ekssenterhjul et vertikaltstilt sagblad opp og ned. Ved å føre tømmerstokken inn mot bladet fikk man skåret opp stokken til bord. Ei slik sag ble kalt ei oppgangssag og nevnes i norske kilder første gang i 1520-åra. Vasskraftdrevne oppgangssager har vært i bruk helt opp mot våre egne dager, selv om både elektrisk kraft og sirkelsagblad allerede rundt århundreskiftet 1900 tok over det meste av den industrielle saginga.

Det er trolig at den første vassdrevne saga i Malvik ble bygget i slutten av 1500-tallet, men vi har ikke funnet kildemateriale som klart dokumenterer dette. Trolig var det saga på Torpaunet som var den eldste.

Skogen var en dyrebar ressurs i gamle dager. Almenningsskog ble brukt og hugget dels for å skaffe virke til husbygging og ved hos bøndene som hadde gårder inntil og rundt almenningen, og dels som en inntektskilde for staten. Skog som skulle brukes til byggematerialer, måtte som oftest bearbeides noe før bruk. Sjøl laftetømmer ble ofte kantet til en bestemt tykkelse. Til slik bearbeiding trengte man ei sag, og når det ble aktuelt å gjøre slikt arbeid i litt større skala, måtte man ha et sagbruk.

Hvemsomhelst kunne ikke bare gå i gang og bygge et sagbruk, til det krevdes at man hadde kongelig bevilling og privilegium, og slike bevillinger ble oftest kun gitt til embedsmenn, handelsmenn i byene og til rike bønder. Småbønder og leilendinger, som jo de fleste beboere i Malvik var på 1600-tallet, var arbeidspliktige overfor sagbruka. De måtte hugge tømmeret, frakte det til sagbruka, og så igjen transportere de ferdigskårne bordene fra

sagbruka til kundene, evt. til nærmeste havn for utskipning og eksport. Oppblomstring av sagbruk i Norge på denne tida hadde sammenheng med at det var stor etterspørsel etter byggematerialer i store deler av Europa, spesielt i Nederland og England.

Her ser vi steiner som sikkert har vært et fundament, muligens en hjørnepillar. Det består av ganske flate steiner som har vært stablet oppå hverandre, men som nå har veltet til siden og står delvis på kant.

Den eldste dokumentasjon på sagbruksvirksomhet i Malvik, er en "Saugskatteliste" fra 1610. Denne viser at det er fire gårder i Malvik som har sag: Malvik, Haset, Torp og Bostad. For Malvik Sag er her oppført Magnhild Malvik som eier, og dette året står det i protokollen: *"--- var der schorrit udi itze aar 220 tylfter saugbord, deraf tilkommer Kongen den tiende part med 22 tylfter"* – En tylft er 12 stk, så det ble i 1610 saget 2640 bord, - eller i alle fall betalt skatt av denne mengde. Skattesatsen var dengang 10%, slik at kongen, eller staten fikk 264 bord som skattebetaling. - Enkel, grei, og rimelig ordning!

Om dette er samme saga som seinere på 1600-tallet omtales som "Malvig Saug" og skal ligge inne på almenningen, er jeg ikke helt sikker på.

Halse skriver at ingen visste hvor dette sagstøet lå, men det var nok ikke helt sant. Blant folk i Markabygda i Malvik har begrepet "oppmed Gammelsaga" blitt brukt om sletta nedfor der elva fra Opsjøen flater ut i dalen ned mot Langvatnet. Da jeg konfererte

med Tore Nybrodal om saken, fikk jeg helt grei beskrivelse av hvor man mente at gammelsaga hadde ligget.

En befaring sammen med Karl Erik Lium i juni, og en annen gang seinere sammen med Karl Erik Lium, Jan Stokdahl, Sivert Buaas og Nils Bakmark i september i 2002 bekreftet at dette var stedet "Gamle Malvig Sav" hadde ligget. Det er ikke mange spor å se etter dette bruket nå idag, men vi fant steinrøyser som tydelig hadde vært fundamenter for hus, og man kan tydelig se ei renne i marka, der vatnet var ledet tilbake til elva, etter at det hadde gjort nytte for seg på vasshjulet.

På 270 år gjemmer naturen de fleste spor etter aktivitet.

Byggematerialer var på 1600-tallet i all hovedsak tre og stein og noe jern. I dag vokser det grov skog på sagstøet innunder berget sør for Hønstad-gårdene. Mose har fått gro i fred i lang tid, så ved første øyekast er det nærmest ingenting som åpenbart viser at her har det vært et sagbruk før i tida. Trevike, - det være seg både husmaterialer og sagflis har råtnet helt bort. Jern og metaller har vi ikke søkt etter på noen måte. Steiner derimot finnes i flere røyser inne på det flate partiet nedfor den nederste fossen og på østsida av elva. Da vi fjernet mosen fra disse steinrøysene, så vi at de besto av relativt flate steiner, som hadde vært stablet oppå hverandre. Dette har sikkert vært fundamenter for hus og vasshjul, men ettersom tida har gått, så har steinmurene og -pillarene veltet slik at steinene idag stort sett står på kant.

I gamle dokumenter er saga oppført som "Hans May. tilhørende", dvs at det var kongen eller staten som var eier. Det er byborgere av Trondhjem som er innehavere av bruksrett eller bygsel på Malvig Saug rundt århundreskiftet 1700; Sr. Ebbe Nilsen, sr. Jacob Withe, Lorentz Jacobsen Angell, rådmann Søren Bygbal, Johann Hammond, Sr. Henrich Bech og rådmann Archdall. Flere av disse var også eiere av gårdsbruk i Malvik.

Skattelister fra først på 1700-tallet viste følgende produksjon på Malvig Saug:

1703	1704	1705	1721
850 bord	1000 bord	2200 bord	1666 bord

Mot slutten av 1720-åra gikk det tilbake med produksjonen. Årsakene kan være flere, men en åpenbar grunn er mangel på skog. Skogen i almenningen var blitt hardt beskattet, både av berettigede og uberettigede over lange tider. I flere perioder gjaldt det offisielt fredlysning av skogen, men det synes som om dette ikke påvirket hogsten i noen særlig grad. Øvrigheten hadde liten eller ingen kontroll med hva som ble hugget i almenningen. I 1729 finner vi et tingsvitne som sier: *"Formedelst saugen blev bortbøxlet fra den forrige eier, blef der ey skåren nogle bord på denne saug"* På sommertinget 1731 ble bruksretten til Malvig Saug forsøkt auksjonert bort, men ingen sa seg villige til å ta denne bygselen. Derfor lå saga øde og ubrukt de første av 1730-åra.

Da Sr. Henrich Bech fikk bygselen på både sagbruket og almenningsskogen i 1733 var det i kontrakten påhengt en formulering som påla ham å fungere som oppsynsmann for almenningen: *"--- bygsleren har plikt til at påse at almindingssskoven ikke til upligt vorder forhuggen eller ruineret."* I 1747 meldes det at Malvig Saug er *"nedrådned og intet skiæres på"*

I 1750 stevner Bech tre bønder i Malvik Markabygd *"for at de har hugget udi den bøxlede alminding til Malvig saug, og for samme årsages skyld haver saugen i 12 år ligget øde."* - Tre småbønder fikk altså skylda for at saga ikke hadde vært i bruk på 12 år. I 1766 fikk rådmann Archdall bygsel og bruksrett på Malvik Almenning, men i bygslingsdokumentene er det nevnt at *"Da Almindingsssaugen er så aldelis med dammer og tilbygninger forrådned, at den ikke uden alt for stor bekostning kunde istandsættes, så var rådmanden betenkt på at anvise et for saugtømmers tilførelse mere bequemst sted"*. Dette mer bekvemme sted, var sagstøet på Hønstad.

Om det har vært drift på Malvig Saug etter denne tid vet vi ikke sikkert, men trolig har den ikke vært brukt siden på 1730-tallet.

«Befaringskommisjon» anno 2002, - bestående av fra venstre: Karl Erik Lium, Jan Stokdahl, Sivert Buaas og Nils Bakmark. De står omtrent på det sted der man antar at vasshjulet sto.

Etter 1818 har grensene for Malvik Statsalmenning blitt justert flere ganger, så idag ligger sagstøet et par hundre meter inne på gården Hønstad Østre si utmark.

I Forstmester Schiøtz sin innberetning til amtet i 1863, der han stiller en rekke spørsmål omkring almenningsgrensene, nevnes dette på følgende måte:

”Der findes i Justitieprotocollen for 1766 en under 29/7 paa Hønstad udholdt Sagbesigtelse, hvor Malvigs allerede dengang forraadnede Sagsted omtales som beliggende inde i Almenningen, hvilket heller ikke stemmer med Befaringen af 1818, der har valgt dette sted til Grændsemærke for samme. –”

Plasseringen av et slikt bruk, kan med dagens måte å tenke på, synes litt avsides, men stedet lå den gang i utkanten av almenningen og det ga dermed kort vei å frakte sagtømmeret, det var her et naturlig ganske bratt vassfall her på 30-40 meter og det var ganske flat vei utover dalen til bygda dit skurlasten skulle fraktes. Det var gjerne enklere å frakte oppskårne bord enn runde tømmerstokker. Saga var nok ikke i kontinuerlig drift året igjennom. Det var et sesongarbeid, helst på vårparten når det var god vassføring i elva. Navnet på den elva vi her snakker om er slett ikke tilfeldig valgt. Sagelva heter den. Den har gjennom tidene gitt kraft til mange av sagbruka i Malvik. I tillegg til Malvig Saug, fikk sagene på Hønstad, Verkland, Skjenstad, Haset og Torpaunet vasskrafta si fra Sagelva, - muligens har det vært enda flere.

Oppgangssager finnes det ikke mange igjen av rundt i distriktet vårt. På museet i Ljusnedal like innafor Funäsdalen i Sverige står imidlertid ei slik sag, meget godt bevart, og denne kan ennå brukes. Noen dager hver sommer blir den startet opp slik at publikum kan få se hvordan produksjon av skurlast foregikk for 300 år siden.

Arbeidsmiljøet på Malvig Saug og andre oppgangssager, var neppe i tråd med de normer vi har idag, men sannsynligvis var det et stort framskritt når man fikk vasskraft til drift av sagbladet. Før mot slutten av 1500-tallet var det to mann som dro sagbladet, èn over og èn under stokken, - men det var visstnok vanlig at han som sto under stokken, fikk en sekk å trø over hodet, slik at øyne, nese og ører ikke ble fylt av sagmodd: – datidens verneutstyr.

Kilder:

Leif Halse , Malvik Bygdebok Bind I

Amtmann Fredrik Trampes protokoll etter almenningsbefaring datert 20. juli 1818

Forstmester Johannes Schiøtz innberetning til Søndre Trondhjems Amt datert 15.april 1863

Grensetvist mellom Mostinger og Selbygger

Fra Jacob Hulaas sine opptegnelser

Jacob Hulaas var en markant personlighet i Malvik. Han var fldt i Mostadmark i 1845, og bosatte seg i Hommelvik i 1900. Han var sagmester ved Mostadmark Jernverk sitt sagbruk og seinere formann ved Hommelvikens Sagbruk. Hulaas avsluttet sin yrkeskarriere som forretningsfører for datidens Malvik Kretssykekaske.

Den ældste man ved om som var bruker av gaarden Wenn, var en mand som hed Haakaa, han var fra Selbu og kom til Wenn omkring 1750, han var i smaa kaar og var noksaa trangt for ham. Selbyger som havde sine Sæthervolde i fjeldet som grensede mod Wennamarken, blev i hans tid saa nærgaaende til og beite paa Wennamarken at dem endog opførte ny Sæther langt indpaa Wennamarken, som et par steder paa Wennamarken enu bærer mærker av. Haakaa søgte saa godt han kunde og værge sig mod selbyggenes indgreb, men det hjalp ikke stort, og nogen indskriden fra eierens side

var der den gang lidet bevendt med, især naar der kun angik havnegangen. Engang tog Haakaa Wenn en Selbukvinde som havnede med sin buskap paa Wennamarken, og naglede hende fast til et furutræ, hvor han mente hun skulle faa staa til han fik hentet vidner, som kunde paavise hvor langt hun havde beitet med sin buskap paa hans territorium. Da Haakaa saa at intet hjalp og at det var til ingen nytte og ligge i idelig kiv med selbygerne, besluttede han og tage dem ad rettens vei, men da han var fattig og uformuende drog han til sine slægtninge og venner i Selbu og tiggede sammen lidt penge, hvorpaa han drog til Byen (Trondhjem), og fremførte sin klage over selbygerne for Lagmanden og anmodet ham om og reise opover og dømme mellem Opsiderne paa Wenn og de Selbygger som grensede derimod, og faa fastslaat mærke. Lagmannen, som gik ind herpaa, reiste da opover Klæbu til Selbu, og overnattede paa gaarden Solem paa Selbustranden. Solemsgaarden som ogsaa den gang, som nu, havde sin Sæther paa Dalvolden i nærheden av merket mellem Mostadmarken og Selbu, (det mærke som gjælder nu). Dalevoldene som ligger paa Selbu skogen, straxt søndenfor merket mellem Selbu og Mostadmarkens Gods, hørte den gang Mostadmarkens Gods til, da merket dengang gik søndenfor Dalvoldene. Konen paa

Solem, hvor Lagmanden overnattede, begynte og tale med Lagmanden om at disse Sæthre burde høre Solem til, og at saa har været tilfælde engang i tiden, og bad Lagmanden om og ordne det slig ved fastsættelse av mærket, at Dalvolden kom til og høre til Selbu, og hvis Lagmanden kunde love dette, skulde hun koke en fed rømmegrøt til ham, hvilket Lagmanden gik ind paa, og saaledes gik det til at kjæringen fik sin Sæther tilbake, som ogsaa den dag i dag hører Solem til. Den dom som Lagmanden den gang fældte angaaende mærket mellem Wenn- og Vikagaardene paa den ene side, og Selbu paa den anden side, gjælder paa det nærmeste den dag i dag. Aarstalet for denne forretning har jeg ikke kunne bekomme. Efter at det fremdeles gjenem tiden bestandig har været kjævl og strid om grændsen mellem Wenn paa den ene side og opsiderne av Selbustranden paa den anden siden, blev der i aaret 1860 foretaget en grændseopgang mellom Hr. L.N.Jenssen og de Angelske stiftelser som eiere av de fleste gaarde paa Selbustranden. De mænd som deltog i denne forrætning var :

Lensmand Schive og gaardbruger Ingebrigt Norby fra Selbu og Haagen Bye og Ole K. Herjuan fra Malvik. Den før omskrevne dom av Lagmanden blev da fremlagt, men den skulde da være saagodt som ulæselig paa grund av sin ælde. Men hermed var det ikke slut med Selbyggernes kangel om mærket i Vennafjeldet. Strækningen fra Solemskjærnet til Lillefjeldet har nu i lange tider været et tvistens æble. Mærket paa Baklipynten og i Engkjærnerget vil Selbyggerne have væk og faa ret linje fra Solemskjærnet til Lillefjeldet, og vilde mærket i dette tilfælde komme til at gaa adskjellig langt indpaa Wennamarken, - en grændse som ingen i den senere tid kan mindes at have existered. I aaret 1889 blev Mostadmarkens Gods' grændser befaret og alle grændsemærker blev da opfrisket og fornyet der hvor det var nødvendigt, og da blev grændsen mellem Selbu og Wenngaardene ogsaa befaret og mærkene opfrisket. Fra Selbu deltog opsiderne paa gaardene Sandvik, Peder og John Sandvik m.fl. Blandt dem som deltog fra Mostadmarkens side var ogsaa nedskriveren av disse linjer med, samt forstmand Haugsrud fra Hedemarken, som den tid var hos gamle Nicolai Jenssen paa Halstad. Men ogsaa etter den tid har selbygger et par gange forsøgt at forrykke mærket østenfor Solemskjærnet ved at hugge over linjen mellem Solemskjærnet og Baklipynten. Oppe paa Baklifjeldet ligger en stor rund sten, hvori mærket gaar, og er da av den

grund hugget et kryds i stenen. Om sommeren 1888 blev stenen rullet ned fra dette sted hvor den har ligget, men da den var flere hestelæstung, kunde den ikke føres saa langt, men ved hjælp av flere heste fra gaardene Wenn, blev stenen igjen bragt paa sit sted og boltet til fjeldet med en svær Jernboldt, og ligger den nu den dag i dag.

(Nedskriveren herav har selv været med og faat kjøre op stenen og boltet den til fjeldet.)